

SOSYAL GÜVENLİK AÇIKLARI, EYT VE AKTÜERYAL DENGE

Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) nün 1952 tarihli “Sosyal Güvenliğin Asgari Normları Sözleşmesi” ne göre sosyal güvenliğin ana unsurları şunlar; Hastalık (sağlıkla ilgili her türlü bakım gideri), hastalık (gelir kaybına neden olan risklerin karşılanması), işsizlik, malullük, ölüm ve aile yardımları temel yapısını oluşturuyor. Sosyal sigortalar temel olarak prim tabanlı bir sisteme dayanmaktadır. Türk sosyal güvenlik sisteminde sosyal sigortalar ile iş kazası, meslek hastalığı, ölüm, malullük, yaşlılık, analık ve aile yardımları güvence altına alınmıştır. Diğer tüm sosyal güvenlik hakları 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası (GSS) ile düzenlenerek sosyal güvence tamamlanmıştır. (Ferhat Bolukçu, Derleme (TÜSBAD Dergisi 2/2)

Sosyal Güvenliğin sağlıklı çalışabilmesi için gelir-gider dengesinin her aşamada gözetilmesi gerekir. Bunun için “Aktüerya Dengesi” önem taşır. Bu denge nedir? Buna aktif-pasif dengesi de deniyor. Aktif sigortalı sayısının pasif sigortalıya bölünmesi ile bulunur. Bugün için bu denge 1,9 civarındadır. Çıracak, stajyer ve kursiyerleri dikkate aldığımızda bu oran daha da düşer. Yani iki çalışan bir emekliyi finanse etmektedir. Bu oranın sosyal güvenlik sisteminin ayakta durabilmesi için uluslararası standardı 4’tür. Bizdeki 1,9 oranın bir kısım mültecilerin de sigorta primi ödenmeksizin bazı kapsamlarda sigortalı imkânlardan yararlandıkları gerçeği karşısında daha düşük olduğunu düşünebiliriz. Batıda gelişmiş ülkelerde bu denge oranı 4 düzeyindedir.

Ülkemizde sosyal güvenlik harcamalarının tamamını prim gelirleriyle finanse edemiyoruz. Finansman açığını bütçeden transfer harcaması aktararak karşılıyoruz. Bütçe açıklarının bir nedeni de sigorta sistemimizin bu finansman yapısından kaynaklanmaktadır. Bütçe açığı ise hem enflasyonist sonuçları artıran hem de borçluluğumuzu yükselten bir neden. Zaten cari açık veriyoruz. Bu şekilde bütçe açığı ve cari açık (ikiz açık) risk primimizin yüksek kalmasına neden oluyor. SGK nın 2021 yılı finansman açığı 254 milyar TL’dir. 2022 yılı için 280,7 milyar TL iken bu yılsonu tahmini gerçekleşme rakamı ise yaklaşık 420,5 milyar TL civarında olacaktır. 2023 bütçesindeki SGK ya bütçe transfer öngörüsü ise 582,5 milyar TL ye ulaşmaktadır. Bu kapsamdaki transfer harcamaları her yıl artmakta ve GSYH oranı da sürekli yükselmektedir. Halen emekli sayımız 25.303.323 kişi. Çalışan sayımız ise toplam 12.989.414 milyon kişi, buna göre aktüerya dengesi 1,95 olmaktadır. Hafta içinde EYT yasınının (Erken Yaşta Emekliliğe Katılanlar) çıkarılacağı ve bu suretle hemen 2.250.000 kişinin emekli olacağı açıklandı. Bu durumda emekli sayısı yaklaşık 15,239.414 kişiye çıkacak. Aktif-pasif dengesi, aktüerya dengesi 1.66 olacaktır ki bu oran sistemin sürdürülebilirliği açısından önemli risk unsurlarını barındırıyor. Emekli olanların tekrar sigortalı çalışma oranları yüzde 70’lerde. Dolayısıyla bu oran bir miktar daha yüksek olacak, ancak 1.95 oranı bile aktif-pasif dengesi açısından problemlidir. Öncelikle belirtelim ki EYT yasası kanuni eşitsizlik yaratan bir hukuksuzluğu düzeltiyor. Bu açıdan eleştirilmesi mümkün değil. Öncelikle bu tür düzenlemeleri yaparken hukuksuzluk yaratacak, eşitliği bozacak düzenlemelerden kaçınmak ve sistemi kurduktan sonra popülist nedenlerle sık sık değiştirmemek gerekiyor. İkinci olarak nispeten makro dengelerin uygun olduğu süreçlerde bu düzenlemeleri yapmalıyız. Popülist ve seçim öncesi yapılan buna benzer daha öncesi yasal değişikliklerin önemli tahribatlar yarattığını bilmeliyiz. Ör: Kadınlar 20, erkekler 25 yıllık sigortalıların hiçbir başka koşul aranmaksızın emekli edilmesi de sistemin aktüerya dengesini bozmuştu, bu nedenle 1999 değişikliği yapılmıştı. Yanlışlıklar yanlışları doğurmakta.

Ülkemizin kayıt dışılık sorunu da aktif sigortalı sayısının artmasına engel olan bir diğer neden. Son yıllarda bu oran bir miktar düşse de hala G-7 ve OECD ortalamalarının hayli üzerinde. (Ülkemizin kayıt dışılık oranı yüzde 31) Kadınlarımızın işgücüne katılım oranları erkeklerinkinin yarısı. Daha çok işgücüne katılım daha çok aktif sigortalı demek. Ortalama ömür uzamaktadır. Her 10 yılda ülkemizde hayatta kalma beklentisi 1 yıl artıyor. Emeklilik yaşı da hayatta kalma beklentisi ile paralel olmalıdır. Daha önce kadınlarımızın 38 erkeklerimizin 43 yaşında emekli olduklarını gördük. Avrupa ülkeleri ile ABD ve Japonya ortalama 63-66 yıl aralığındaki emeklilik yaşlarını beklenen ortalama ömrün yükseltilmesine paralel 67 yaşlara çekmektedir.

Son olarak çalışanlarımızın genel olarak milli gelirden aldıkları paylarının gittikçe düştüğünü biliyoruz. Gelir dağılımı bu kesim aleyhine son 5 yılda oldukça bozuldu. Yoksullardan varlıklılara gelir ve servet transferi yapıldı. Acaba siyasetçiler bu tür popülist düzenlemelerle bu dengeyi ara ara sağlamaya mı çalışıyorlar diye düşünmeden edemiyoruz.